Лекція 9. БОРОТЬБА ЗА НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ (1917-1918 РР.)

Перша світова війна закономірно підвела імператорську Росію до небаченої в її історії кризи. Фіналом 300-літнього правління династії Романових було зречення царя Миколи II від престолу. Опозиційна до царського уряду Державна дума сформувала Тимчасовий комітет. 2 березня він прийняв акт про зречення Миколи II і сформував Тимчасовий уряд країни на чолі з князем Г.Є.Львовом

Це була перемога демократичної революції, активну участь в якій взяли українці, що становили значну частину особового складу Петроградського гарнізону. В день зречення царя від престолу український революційний комітет опублікував відозву до всіх українців Петрограда. В ній він закликав їх активно включитись в рух і спрямувати свою енергію на завоювання власних національно – політичних прав, захист українських інтересів.

В той час, коли в Петрограді вирували політичні пристрасті, на всій території України, в тому числі і у Києві, спостерігався спокій, і це не зважаючи на те, що в Україні діяло більше півтора десятка політичних партій. Лютневі події у північний столиці відразу ж були підтримані національною інтелігенцією України.

Як розвився національно-демократичний рух в Україні, чого він досяг – на ці та інші питання має відповісти запропонована лекція, яка передбачає слідуючий план:

1. Піднесення національно-демократичного руху.
2. Проголошення незалежності. Утворення УНР. Поява української держави П.Скоропадського.

1**. Піднесення національно-демократичного руху.** Однією з особливостей Лютневої революції із самого її початку і до 2 березня 1917 року було те, що в національних окраїнах, в тому числі і в Україні, як вже

згадувалось, спостерігалась політична летаргія. Коли на другий день надійшло підтвердження про крах самодержавства, то значна частина української інтелігенції сприйняла це як можливість втілити в життя соціально-політичні та національні прагнення.

Події у Петрограді не тільки активізували діяльність представників політичних партій, міської та сільської ліберальної інтелігенції в Україні. У Києві почали формуватися нові демократичні організації. Найавторитетнішою серед них була Рада об'єднаних громадських організацій. До її складу увійшли представники Товариства українських поступовців, духовенства, соціал-демократів, культурно-освітніх, кооперативних, військових, студентських організацій, громад і гуртків. Виконавчий комітет Ради об'єднаних громадських організацій очолив відомий лікар, громадський діяч М.Страдомський. Ця рада стала представницьким органом влади. Вона була підтримана широкою громадськістю, але не могла керувати суспільством. Відзначимо, що такий склад ради відображав можливий розвиток подій в демократичному руслі, шлях до громадянської злагоди і не був контрреволюційним щодо демократичної революції.

Подібні до київської, ради почали діяти у більшості великих міст України. 5 березня на її території практично перестали існувати органи царської адміністрації. Влада перейшла до губернських і повітових комісарів, яких призначив Тимчасовий уряд у Петрограді.

Демократизація українського суспільства позначилась не тільки наявністю у Києві Ради об'єднаних громадських організацій. Як і у Петрогдаді, у Києві, в Україні в цілому, виникають Ради робітничих депутатів. На відміну від Рад у російській столиці, в Україні вони не стали впливовою силою.

Революційні події в Росії сприяли легалізації політичних партій. Політичну палітру України представляли партії, що відображали інтереси різних соціальних верств населення. Значна частина українських партій

обмежували їх національно-етнічними рамками. Перевага при цьому віддавалась національній єдності. Національні особливості цих партій були значними і в певній мірі впливали на перебіг подій в суспільно-політичному житті краю.

Центральним питанням у програмах політичних партій стало: якою має стати Україна після ліквідації самодержавства. Відзначимо, що на підтримку державності України орієнтувалися Українська соціал-демократична робітнича партія (УСДРП), Українська партія соціал-революціонерів (УПСР), Українська партія соціал-федералістів (УПСФ), Українська партія соціалістів-самостійників (УПСС) та Українська радикально-демократична партія (УРДП). Усі українські партії в подальшому стали серйозною противагою російським партіям – меншовиків, есерів, народних соціалістів, кадетів, які теж розгорнули активну діяльність в Україні.

Разом з тим, на представництво єврейського населення претендували “Бунд” і “Поалейціон”. Ці партії, як і Народна демократична єврейська об’єднана партія, і Партія сіоністів, вважали себе соціал-демократичними партіями. Інтереси поляків, які проживали в Україні, захищали організації Польської соціалістичної партії (ППС), ППС – лівиці і “Польського централу”.

На відміну від більшовиків, які відстоювали класові інтереси пролетаріату і виступали за усунення тимчасового буржуазного уряду, російські “конституційні демократи”, “українські народні демократи”, єврейські “народні демократи” та сіоністи, “Польський централ” безпосередньо захищали інтереси своєї національної буржуазії. Якщо говорити про соціалістичні партії, то вони дотримувались думки, що оскільки Україна, як і Росія, не дозріла до соціалізму, то варто йти на союз з буржуазією. Це єдиний шлях до громадянської злагоди.

Дії цих партій безумовно сприяли відродженню національно-визвольного руху. Вже 3 березня відбулись збори представників київських кооперативних організацій та українських партій. На них і була висунута

ідея створення Центральної Ради, яка стала б центром єднання політичних сил. Принципом дій визначено соціал-демократичне спрямування.

7 березня відбулись вибори керівництва Центральної Ради. Її головою було обрано видатного українського історика М.Грушевського. Провідне місце в Раді належало Українській соціал-демократичній робітничій партії, лідероми якої були В.Винниченко, С.Петлюра, Н.Порш, В.Антонович. Це були визнані на той час політичні діячі. Ця партія викликала до себе симпатії значної частини інтелігенції, дрібної буржуазії, робітників та селян.

Другою за значенням партією у Центральній Раді була Українська партія соціалістів-революціонерів. Її лідерами були М.Залізняк та В.Голубович. З самого початку своєї діяльності головним питанням, на розв'язання якого спрямовувалась діяльність Центральної Ради, стало національне питання. Це активно підтримували патріотично настроєна інтелігенція, земські діячі, українська буржуазія, заможне селянство, нижчий командний склад офіцерів та інші представники різних прошарків українського суспільства. Їх прагнення до здобуття політичної і економічної незалежності та демократичних перетворень надавало впевненості Центральній Раді в її боротьбі за незалежність і державність України.

За характером своєї діяльності і складом Центральна Рада була близькою до Тимчасового уряду у Петрограді. Першою її програмною заявою стало звернення "До українського народу", в якому Рада закликала підтримати курс Тимчасового уряду. Разом з тим вона закликала домагатися від нього всіх інших прав, які належать людині.

Важливими діями у прагненні досягти автономії для України стало проведення 19 березня маніфестації у Києві, а за цим – з'їздів українських партій. Саме на них делегати продемонстрували бажання боротись за національно-територіальну автономію України, схильність до ідей соціалізму. З'їзди були підготовчим етапом до проведення Всеукраїнського національного конгресу, який відбувся у Києві в квітні. На ньому були присутні 900 делегатів різних українських політичних, громадських,

культурно-освітніх і професійних організацій Наддніпрянщини, представники Галичини, Буковини, Холмщини, Кубані, Москви та Петрограду. На конгресі вирішувались два питання: про національно-територіальну автономію України і вибори нового складу Центральної Ради. Всі питання обговорювались на основі широкого демократизму.

На конгресі одностайно була проголошена основна програмна ціль: домогтись широкої національно-територіальної автономії, яка повинна була забезпечити потреби українського народу і всіх інших народностей, що проживають на її території. Після цього було оновлено склад Центральної Ради. Було обрано 118 чел. Згодом до неї були запрошені представники усіх інших політичних сил України. На місцях ЦР утворила губернські, повітові та міські свої органи. Повний склад Української Центральної Ради (УЦР) збирався лише на загальні збори. У липні було обрано постійно діючий орган – Малу Раду у складі 30 чол. Вона, в основному, і формувала політику, виступала з законодавчими ініціативами.

Національний конгрес надав українському руху організаційних форм. Його вимоги до Тимчасового уряду про національно-територіальну автономію стали в центрі роботи 1-го Всеукраїнського військового з'їзду, який відбувся 5-8 травня 1918 р. На ньому були присутні 700 делегатів від військових і тилу. Резолюції з'їзду були гострими й однозначними: "Вимагати від Тимчасового уряду та Ради солдатських і робітничих депутатів негайного оголошення особливим актом національно-територіальної автономії України". Цю вимогу посилював цілий пакет резолюцій із закликами до УЦР чинити активний тиск на Тимчасовий уряд.

28 травня відкрився Всеукраїнський селянський з'їзд. На ньому були присутні 2500 делегатів. З'їзд, поряд з питанням про ставлення до миру, зобов'язав УЦР більш рішуче відстоювати перед Петроградом позицію щодо національно-територіальної автономії. Щоб впровадити це в життя делегати з'їзду зобов'язали її також негайно підготувати універсал. До цих вимог свій голос додали і делегати з'їзду робітників.

10 червня на 2-му Всеукраїнському військовому з'їзді був схвалений зміст 1-го Універсалу. Цим законодавчим актом УЦР зроблено внесок в дестабілізацію політичної ситуації в Росії. Така ситуація склалась внаслідок небажання Тимчасового уряду принципово розв'язати проблему державного устрою в Росії після повалення царизму і намагання вирішувати це питання тільки на Всеросійських установчих зборах.

М.С.Грушевський вважав неприпустимим ставити питання про автономію України в залежність від того, якою виявиться більшість на Установчих зборах – централістською, з бажанням зберегти Росію "єдиною і неділимою", до чого прагнув російський політичний і державний істеблішмент, чи автономно – федералістською.

Майбутнє Росії після Лютневої революції М.С.Грушевський бачив як союз держав, об'єднаних федеративним зв'язком. Україна повинна була утвердитись як автономне утворення на землях, де українці складали більшість.

Тимчасовий уряд продовжував відстоювати позицію збереження "єдиної і неділимої" Росії і негативно поставився до вимог УЦР. Він заслухав звіт трьох міністрів Тимчасового уряду – О.Керенського, М.Терещенка та І.Церетелі, які під час перебування в Україні не заперечували проти принципових положень 1-го Універсалу і запропонували окремі компромісні положення, що знайшли відображення у 2-му Універсалі. Однак Тимчасовий уряд відійшов від домовленостей, які були досягнуті на переговорах у Києві. 4 серпня він видав "Інструкцію Тимчасового уряду Генеральному Секретаріатові". УЦР згадувалась в цій інструкції лише побіжно. Як випливало із її назви Генеральний Секретаріат перетворювався на місцевий орган Тимчасового уряду, тобто ординарний адміністративний аппарат, який майже не відрізнявся від губернського комісаріату.

Правочинність Генерального Секретаріату поширювалася лише на 5 із 9 українських губерній: Київську, Волинську, Подільську. Полтавську і частково Чернігівську. Значно звужувалась компетенція секретаріату.

Тимчасовий уряд залишав за собою право в окремих випадках звертатися до органів влади України, обминаючи Генеральний Секретаріат.

З цього часу між політичними партіями, які входили до Центральної Ради, розпочинаються безплідні дискусії. За ними не було конкретних результатів у напрямках соціально-економічної діяльності членів УЦР і Генерального Секретаріату, нехтування вирішенням завдань по забезпеченню міст продуктами харчування, організації роботи залізничого транспорту й таке інше. Захоплення молодих політиків у віці 25-30 років власною революційною риторикою, рідкі виїзди в село, погіршення кримінального становища, невиконання обіцянок соціалізації землі значно похитнуло віру у людей, які на початку діяльності Центральної Ради підтримували її курс.

2. Проголошення незалежності. Утворення УНР. Поява української держави П.Скоропадського. Загострення відносин між Тимчасовим урядом і УЦР сталось після прийняття останньою 10 жовтня 1917 р. рішення про скликання Українських установчих зборів. Вони мали визначити статус України. Уряд Росії пригрозив розпуском Ради і розпочав прокурорське розслідування її діяльності. До Петрограду виїхав давати пояснення Голова Генерального Секретаріату В.Винниченко. Жовтневе повстання у столиці Росії призупинило цей процес розслідування. Влада перейшла до більшовиків. ІІ Всеросійський з'їзд Рад, що розпочав свою роботу в період збройного повстання, проголосив Радянську владу на всій території колишньої Російської імперії. На з'їзді було прийнято "Декрет про мир", "Декрет про землю". Вони були підтримані широкими народними масами – селянами, солдатами, робітниками.

12 листопада 1917 р. від імені Російської Радянської Республіки Голова нового більшовицького уряду - Ради Народних Комісарів В.І.Ленін і Народний Комісар у справах національностей Й.Сталін підписали Декларацію прав народів Росії. В ній проголошувалось, що виконуючи волю

1-го і 2-го Всеросійських з'їздів робітничих та солдатських депутатів (відповідно червень і жовтень 1917 року), Рада Народних Комісарів (РНК) підтверджує право народів Росії на вільне самоврядування. В основу вирішення національного питання РНК поклала право народів Росії на вільне самовизначення аж до виділення та утворення самостійних держав.

Після того, як у Петрограді було проголошено Радянську владу, постало питання, хто ж візьме управління в Україні. На відміну від ситуації, що склалась у столиці Росії, у Києві складалося тривладдя. Крім прихильників Тимчасового уряду, які спирались на військових, і Ради робітничих і солдатських депутатів, тут діяла ще і УЦР.

22 жовтня під керівництвом більшовиків робітники заводу "Арсенал" та деяких інших підприємств виступили проти сил Київського військового округу, які підтримували скинутий у Петрограді Тимчасовий уряд. У вирішальний момент УЦР, хоч і займала нейтральну позицію, допомогла своїми підкріпленнями робітникам (8 тис. бійців) і повстанці отримали перемогу.

1 листопада УЦР оголосила, що бере на себе верховну владу в усіх дев'яти українських губерніях, а 7 листопада видала Третій Універсал, яким проголосила утворення Української держави - Української Народної Республіки (УНР), що буде знаходитись у федеративному союзі з Росією (у союзі держав). Її визнали усі політичні партії (українські і неукраїнські), які діяли в Україні, в тому числі і більшовики, а також більшість рад робітничих і селянських депутатів.

Універсал декларував програму проведення в Україні соціально-економічних і політичних реформ, соціалізацію землі, запровадження 8-годинного робочого дня, встановлення державного контролю над виробництвом, розширення місцевого самоврядування, забезпечення свободи слова, друку, віри, зборів, союзів, страйків, недоторканість особи і житла.

Але до дій УЦР негативно поставилась РНК, незважаючи на те, що третій Універсал не суперечив рішенню II Всеросійського з'їзду Рад про право націй на самовизначення.

З цього часу розпочинають розвиватись суперечності між урядами Радянської Росії і УНР. Вони досить швидко переросли у воєнний конфлікт. Цьому конфлікту важко сьогодні знайти вичерпно-аргументовану юридичну оцінку.

Досягнувши своїх цілей у Петрограді, більшовики не змогли поширити свій вплив за межі Центральної Росії. Багато політичних сил Росії виступали за створення однорідного демократичного уряду країни. Цьому мали допомогти Всеросійські Установчі Збори, вибори до яких відбулися в листопаді-грудні 1917 р. Вони показали, що більшовиків підтримує близько 22% виборців, партію есерів – 60%. В Україні за більшовиків проголосувало 10% виборців, а за українські партії – понад 75%.

Ленін розумів, що для збереження влади потрібна армія, а не рішення Установчих Зборів, яке буде не на користь більшовиків і тому 5 січня 1918 р. вони були розігнані.

Визнавши незалежність Польщі, Фінляндії, більшовицька партія не могла змиритись з втратою України. Проти уряду УНР розгорнулась пропагандистська кампанія з боку більшовицької влади. Центральну Раду таврували як контрреволюційну, буржуазно-націоналістичну організацію.

27 листопада у Могилеві було створено революційний польовий штаб для боротьби з військами Каледіна, Дутова і Центральної Ради. У відповідь на це Генеральний секретаріат УНР відізвав окремі українізовані частини, що перебували за межами України, обеззброїв і вислав з Києва війська, які підтримували більшовицький уряд. У відповідь на ці дії РНК 4 грудня оголосила Центральній Раді ультиматум, в якому вона проголосила останню поза законом і розпочала проти неї, по суті, війну.

Того ж дня, тобто 4 грудня, у Києві відкрився Всеукраїнський з'їзд представників робітничих, солдатських і селянських Рад, на який прибуло

2000 делегатів. На ньому постало питання і про ультиматум РНК. Для делегатів-більшовиків він був несподіванкою. З'їзд засудив спробу розв'язання війни між Росією і Україною, висловлював довіру Центральній Раді і продовження її повноважень до Всеукраїнських Установчих зборів.

Наступного дня 127 делегатів-більшовиків та їх прихильників залишили Всеукраїнський з'їзд Рад у Києві і переїхали до Харкова. Тут 11-12 грудня 200 делегатів, які представляли 89 Рад та військово-революційних комітетів (з більш ніж 300 існуючих тоді в Україні), оголосили себе І Всеукраїнським з'їздом Рад. Останній проголосив встановлення Радянської влади в Україні та обрав Центральний Виконавчий Комітет Рад України. Згодом було створено радянський уряд України – Народний секретаріат. 17 грудня ЦВК опублікував маніфест про повалення Центральної Ради й Генерального секретаріату і створив крайовий комітет по боротьбі з контрреволюцією. 25 грудня командуючий військами Антонов-Овсієнко видав наказ про наступ радянських військ проти УНР.

Центральна Рада, не виконавши обіцянок, які у свій час були схвально сприйняті більшістю населення, втратила вплив на нього. Їй не було на кого спиратись у суперництві з більшовицьким урядом. Цей уряд на чолі з В.І.Леніним майстерно вибирав тактичні дії, які підтримувались населенням. Гасла більшовиків щодо землі збігалися з вимогами селянських мас. Українізована 300-тисячна армія Центральної Ради, яка була сформована влітку 1917 р., розійшлась по домівках ділити поміщицьку землю. Частина перейшла на бік більшовиків. Послідовно, місто за містом, губернія за губернією стали переходити під владу радянського уряду.

27-29 грудня перемогою закінчилось збройне повстання проти Центральної Ради у Катеринославі (нині Дніпропетровськ). Повстанні Олександрівська (нині Запоріжжя) одержали допомогу червоних загонів Петрограда і Москви і на початку січня взяли місто. Радянська влада була встановлена на всій території Запорізької області. У цей же час встановлено радянську владу рад у Полтаві, Житомирі, Одесі.

11 січня 1918 р. Мала Рада ухвалила 4-й Універсал, який проголошував самостійність УНР. В ньому підкреслювалось “Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною Вільною Суверенною Державою Українського народу”. В універсалі відзначалось, що все це є відповіддю на режим, встановлений більшовиками, розруху, затримку мирних переговорів з Німеччиною. Разом з тим в Універсалі вказувалось, що УНР буде прагнути мати дружні відносини з Росією на принципах невтручання у справи одна одної. Універсалом передбачалось розпочати переговори з Австро-Угорщиною і Німеччиною, а також вести боротьбу з більшовиками.

Під натиском більшовицьких загонів Центральна Рада залишила Київ. Члени Малої Ради й Ради Народних Міністрів (назва уряду УНР після проголошення 4-го Універсалу) перебрались до Волині (спочатку до Житомира, а потім до Сарн).

16 січня 1918 р. радянські війська вступили у Київ. Але напередодні розгорнулись драматичні події на залізничній станції Крути між Бахмачем і Ніжином. Сюди, щоб спинити наступ більшовицьких військ, було кинуто 300 юнаків – студентів і гімназистів. Вони були озброєні на швидку руку без жодної військової підготовки. Вранці одного дня, як писала “Нова Рада” 16 березня 1918 р., “школярів вивели на навчальну стрільбу.У кожного з них було всього по три обійми патронів. Але несподівано виявилось, що вороже військо близько і що юнакам годі вчитися військовій науці. Їм треба вже воювати, бо несподівано підійшов ворог і почав обстрілювати їх кулеметним і гарматним вогнем. Через короткий час виявилось, що з боку Чернігова підійшло кілька ешелонів і також почали обстрілювати з тилу. Командири і штаб залишили своє військо. Молоді вояки були оточені бійцями Червоної армії і майже всі перебиті”. Шлях на Київ радянським військам був відкритий. В.І.Ленін з Петрограду направив телеграму про те, що Генеральний Секретаріат на чолі з В.Винниченком втік, Центральний Виконавчий Комітет Рад України з його Народним Секретаріатом у Харкові

проголошені вищою владою в Україні. Прийняті федеративний зв'язок з Росією і повна єдність у справах внутрішньої та зовнішньої політики з Радою Народних Комісарів Росії.

Після відступу на Волинь УЦР вирішила більш активно взяти участь в переговорах у Брест-Литовську з країнами Четвертного Союзу, які велись більшовиками з листопада 1917 р. Вона, як і після проголошення 3-го Універсалу, виборювала право на міжнародні відносини. Керівники УЦР в своїх документах неодноразово вказували, що влада Ради Народних Комісарів не поширюється на Українську Республіку. Її делегація відстоювала цю позицію на кожному етапі переговорів, що періодично відновлювались. Останній драматичний етап мирних переговорів завершився підписанням 30 січня 1918 р. Брестського мирного договору. Він став спробою зупинити розповсюдження більшовицького впливу в Україні шляхом введення на її територію німецьких і австро-угорських військ. За це УНР зобов'язалась відмовитись від територіальної цілісності, тобто, не вимагати приєднання до України Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпатської України.

Визнаючи незалежність і самостійність України, "гаранти" цієї політичної акції в особі Німеччини та Австро-Угорщини зажадали від неї кабальної плати: за допомогою України забезпечити економічну стабільність і поліпшити матеріальне становище в своїх країнах.

Згідно з мирним договором і додатковою угодою до 30 червня 1918 р. Україна зобов'язувалась поставити австрійцям та німцям 60 млн. пудів хліба (борошна). Кожному солдатові окупаційних військ дозволялось відправляти щоденно на батьківщину посилку вагою у 12 фунтів. Керівництво УНР взяло також зобов'язання поставляти в країни гаранти – залізну руду, ліс та інші сировинні ресурси. Взамін німці забов'язувались поставляти в Україну, "по можливості", по досить високим цінам продукцію своєї промисловості. УНР було заборонено вести товарообмін з сусідніми країнами, навіть з окупованою німцями Білорусією. Це вело не тільки до захоплення

українського ринку й підриву української економіки, оволодіння її промисловістю, а і штучного створення заборгованості України.

На початку лютого німецькі війська при підтримці австро-угорської армії вступили на територію України і до кінця квітня взяли її під свій контроль. Вони майже не зустрічали опору радянських військ. Загальна чисельність окупаційних військ становила 450 тис. чоловік.

На початку березня до Києва повернулась УЦР та Рада Народних Міністрів УНР. Населення зустріло їх досить стримано. Німці і австрійці почали господарювати в Україні, як у себе вдома. Вони диктували все нові й нові вимоги до уряду УНР. У квітні була підписана нова кабальна угода. Протягом чотирьох місяців Україна забов'язувалась поставити Німеччині та Австрії 1 млн. пудів хліба, 400 млн. яєць, 2,75 млн. пудів м'яса, 37,5 млн. пудів залізної руди.

Водночас керівництво УЦР у своїй політиці намагалось втілити принципи соціалізму, не розуміючи самої природи державної влади. Земельний Закон, в основу якого було покладено принцип соціалізації землі, не сприяв стабілізації політичного становища в Україні. Він, з одного боку, створював ілюзії біднішого селянства й активізував революційні пристрасті, з іншого – настроював проти УНР землевласників-поміщиків і заможних селян. Незадоволені планами аграрних перетворень були і німці та австро-угорці, тому що забезпечення їх країн українським продовольством ставало проблематичним.

Вступ німців і австрійців на територію України на запрошення УНР – це досить складна проблема. Брестський мирний договір, який був підписаний урядом УНР, був не тільки принизливим і кабальним для українського населення. Він сприяв протистоянню політичних сил, загострював суперечки між політичними лідерами, призводив до конфліктів.

Конфліктною ситуацією скористався нащадок давнього гетьманського роду генерал царської армії П.Скоропадський. Він, спираючись на землевласників, розгорнув бурхливу політичну дільність з метою захоплення

влади. 29 квітня 1918 р. при підтримці німецьких військ у Києві відбувся державний переворот. Керівництво УНР було усунуто від влади. Під контроль гетьмана взяті усі найважливіші урядові установи.

Цей переворот був спробою покласти край радикальним соціальним настроям, силою державної влади та реформ спрямувати суспільне життя в русло правових норм, забезпечити право існування приватної власності, захистити інтереси всіх верств населення України.

Ворожу позицію до гетьмана зайняли українські соціал-демократи та соціалісти-революціонери. Вони не тільки засудили нову владу, але і закликали селянство до створення бойових партизанських загонів і підготовки всенародного виступу проти гетьманського режиму.

Уряд П.Скоропадського зробив спробу створити дійовий державно-адміністративний аппарат. Було відмінено законодавство УНР і Тимчасового уряду, ліквідовано колишню структуру місцевої влади – губернських і повітових комісарів замінили губернські й повітові старости з числа землевласників, земських діячів, військових.

П.Скоропадський розпочав гоніння на політичні сили, які створювали УНР. Було заборонено проведення з’їздів соціалістичних партій та зупинено видання таких революційно-демократичних видань, як “Боротьба”, “Народна воля”, “Мысль народа” та інші, на решту – введено більш жорстку цензуру, ніж навіть за часів царизму. Нова влада заборонила проведення маніфістацій, обмежила діяльність профспілок, розпочала активне переслідування, арешти і репресії. З цією метою широкого використовувались окупаційні війська. В Україні починають діяти військово-польові суди, які жорстоко карали навіть за незначні злочини.

Масовий рух поміщиків за відшкодування завданих їм за часів революції збитків супроводжувався каральними експедиціями проти селянства загонами, які створювали поміщики. З непокірними селянами розправлялись і окупаційні війська.

У відповідь на такі безчинства українські соціалістичні партії закликали селян до нової революції, більш активного створення партизанських загонів на захист соціалізації землі. Але це активізувало опір українців проти влади гетьмана П.Скоропадського та окупантів. Селянські збройні повстання влітку 1918 р. прокотилися по Київщині, Чернігівщині, Волині. Посилились терористичні акти. Було вбито головнокомандуючого військовими силами в Україні Ейхгорна, організовано кілька замахів на П.Скоропадського.

Українські та російські ліві партії, більшовики прагнули надати стихійному рухові організаційну основу. Німці зрозуміли, що при збереженні такого становища вони не отримають з України потрібних їм продуктів харчування і сировини. Тому вони змусили П.Скоропадського шукати шляхів до компромісу з представниками українських політичних партій.

Німці поставили вимогу негайно здійснити кілька соціально-політичних реформ на користь селян і демократії. Перешкоду цьому чинили дев'ять міністрів-кадетів гетьманського уряду. Не зважаючи на те, що їх було відправлено у відставку і сформовано новий склад уряду з участю представників українських соціалістичних партій, реальної консолідації політичних сил і радикальних соціальних реформ не відбулося.

Відзначимо, що Українська держава П.Скоропадського у зовнішній політиці продовжила курс УНР. Головні зусилля його уряду були спрямовані на встановлення добрих стосунків з країнами, війська яких окупували територію України – Німеччиною і Австро-Угорщиною, а також з РСФРР.

З Росією вже у червні 1918 р. були підписані угоди про припинення воєнних дій, відновлення залізничного сполучення, налагодження телеграфно-телефонного зв'язку тощо. Проблемою залишалось врегулювання територіальних суперечностей. Уряд П.Скоропадського розгорнув активну деяльність, спрямовану на територіальну цілісність етнічних земель України і розв'язання проблем кордонів з Білорусією,

Доном, Кримом, Польщею, Румунією. Така діяльність уряду України пильно контролювалась Німеччиною.

10 вересня 1918 р. підписана нова угода між Україною і Німеччиною про поставки в останню 75 млн. пудів хліба, великої кількості м'ясних та молочних, інших продуктів тваринного і рослинного походження, цукру, сировини для німецької промисловості.

Серйозні перешкоди в зовнішньополітичній діяльності Української держави гетьмана П.Скоропадського чинили країни Антанти. Негативне відношення США, Англії, Франції до існування суверенної України було викликане нерозумінням об'єктивних причин її утворення. Вони вважали, що Українська держава є тільки засобом Німеччини для досягнення її цілей. У зв'язку з цим вони підтримували керівництво білого руху і те, що Україна повинна залишитись у складі єдиної і неділимої Росії. Однак, незважаючи на це, дипломатичний переговорний процес набував позитивних змін на користь України з такими державами, як Голандія, Данія, Іспанія, Іран, Норвегія, Швейцарія, Швеція.

В подальшому поразка країн Четвертного Союзу у світовій війні, революції в Австро-Угорщині та Німеччині позбавили ці держави можливості відігравати роль стабілізуючого фактора в Україні. Суспільно-політичні процеси, що породжували соціальні й національні струси, вели до ще більшої дестабілізації суспільства. Боротьба, що розгорнулася в Україні між тими, хто бажав її возз'єднання з Росією та прихильниками українсько-державницьких і демократичних тенденцій, завершилась в уряді П.Скоропадського не на користь українських національних сил. Розбіжності у поглядах були стосовно міжнародного становища України, форм державного будівництва, економічної політики.

Урядова криза подала нагоду П.Скоропадському відправити 14 листопада уряд у відставку і проголосити курс на утворення Всеросійської Федерації, відновлення єдиної і неділимої Росії. Для досягнення цієї мети було затверджено новий уряд на чолі з С.Гербелем.

Таким чином було поставлено останню крапку в ліквідації незлежності Української держави. Український національний союз, утворений українськими соціалістичними партіями, ухвалив план повстання проти влади П.Скоропадського. Було визначено його соціальні, політичні й національні гасла і сформовано Директорію. Її головою став В.Винниченко, членами – С.Петлюра, Ф.Швець, А.Макаренко та П.Андрієвський. До реалізації плану повстання проти гетьманського режиму залучалися січові стрільці, війська, що поділяли національну ідею. Німецькі війська зайняли нейтральну позицію і не перешкоджали воєнним діям Директорії проти гетьмана. Війська Директорії взяли владу у Харкові, багатьох регіонах України. Військові дії, які розгорнулись наприкінці листопада навколо Києва, забарвили Україну кольорами пожеж і крові. Вона ще більше занурювалась у громадянську війну.

14 грудня гетьман П.Скоропадський, не маючи підтримки з боку німецьких і австрійських військових сил, зрікся влади. До влади приходить Директорія. Сім з половиною місяців гетьманського правління в Україні показали сильні сторони державності, її самостійного курсу, досягнень в освітній галузі, в розвитку національної культури. Але не ці тендеції визначали гарантії державотворення.

Прихильники єдиної і неділимої Росії, не знайшовши підтримки з боку гетьманського режиму в реалізації своїх надій, звернули погляди в бік Антанти. Вони сподівались на щедру військову допомогу іноземних держав. Громадянська війна в Україні набувала все більшої жорстокості. Основною причиною цього була відсутність підтримки з боку українського суспільства, національного та соціального аспектів української революції.

Отже висновки, що випливають з викладеного матеріалу, можуть бути на нашу думку такі:

По-перше, успіх у національному відродженні, що започаткований після Лютневої революції 1917 р., міг бути розвинутий тільки позитивними змінами в соціально-економічному становищі українського суспільства.

Програмні завдання, проголошені Центральною Радою, привернули на її бік переважну більшість українського населення (селян, робітників, солдат). Але вони перестали підтримувати її, коли не відчули позитивних зрушень.

По-друге, результативність в державотворенні можна було б досягнути тільки консолідованими масами, одностайними в думках лідерами України щодо загальнонаціональних інтересів. Національна еліта УНР і держави гетьмана П.Скоропадського не усвідомила, що реальна українська державність повинна визначатись самим українським суспільством, а не щедрою військовою допомогою іноземних держав.

Література до подальшого вивчення теми :

Грамота гетьмана П.Скоропадського до всього українського народу. Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст. Хрестоматія – Львів, 1906. – С. 764-765.

Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть .

Винниченко В. Відродження нації (Репринтне відтворення видання 1920 р.). – Київ – Відень, 1990, ч.1-3.

Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле // Укр. іст.журн. – 1993. - № 1-8.

Конституція Української Народної Республіки // *Гробовський С., Ставрояні С., Шкляр Л.* Нариси з історії українського державотворення. – К., 1995. – С. 561-573.

Конституция Украинской Социалистической Советской Республики 1919 года // Там само. С.574-584.

Скоропадський П. Спомини. – К., 1992. – 282 с.

Універсали Центральної Ради // Національні відносини в Україні у XX ст. : Зб.док. і матеріалів. – К. – 1994. – С.64-66.

Верстюк В.Ф. Українська революція : доба Центральної Ради //Укр. іст. журн. – 1995. - № 2,5,6.

Історія України. Курс лекцій у 2-х кн. Кн.2., 1992. – С.115-197.

Історія України. Нове бачення. У 2-х т. Т.2. – С.3-100.

Полонська-Василенко Н. Історія України. У 2-х т. Т.2.- С.457-544.

Субтельний О. Україна. Історія. К., 1993. – С.423-467.

Удовиченко О.І. Україна у війні за державність: історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил. 1917-1921. – К., 1995.- 506 с.

Украинская государственность в XX веке: Историко-политологический анализ. К., 1996. С. 11-22.